

jako náhrady za kontingent, mohlo by se tak státi tím způsobem, že by parlament každoročně ve finančním zákoně, jak se děje v cizozemsku v četných případech, stanovil stupnici progresivních sazeb.

Takovým způsobem docílilo by se při ukládání daně z výdělku lepší právní jistoty a rovnoměrnosti, než je nyní.

Populace státního úřednictva.

Podává prof. K. Andrie.

Je zásluhou otázky populační, že obrátila zřetel ke stavu úřednickému. Internacionální statistika zaznamenávajíc úbytek porodů poukázala na pozoruhodný fakt: nedostatek populace ve vrstvách sociálně výše stojících, tedy přirozeně i ve stavu úřednickém. Jedni z prvních, kdož otázkou tou hnuli, byli Steinmetz a Bertillon; první zabývá se poměry holandskými, druhý francouzskými. I když počítáme s neúplností materiálu jimi probádaného, výsledku jejich šetření zvrátiti nelze; snad po doplnění materiálu obraz tu a tam byl by zjasněn barvami světlými, ale celkový dojem zůstal by týž.

Bertillon podrobil šetření rodiny 445 vynikajících žijících Francouzů, tedy celkem 890 žijících osob. Úhrnný počet dětí byl 575,

žijících dětí		žijících dětí		žijících dětí	
0 v 177 rodinách,		4 v 19 rodinách,		8 v — rodině,	
1 > 106 >		5 > 7 >		9 > 1 >	
2 > 88 >		6 > 4 >		10 > — >	
3 > 39 >		7 > 3 >		11 > 1 >	

Z uvedeného počtu je tedy 177 vůbec bezdětných, 106 má toliko jedno dítě, 88 dvě děti a toliko 74 má 3 a více dětí Viz připojený přehled dle Bertillona:¹⁾

94 vynikajících umělců	104 žijících dětí,
133 literátů	127 > >
111 politiků	193 > >
23 průmyslníků a obchodníků	39 > >
33 důstojníků a úředníků	54 > >
51 jiných vynikajících osobností	56 > >
celkem 445	575 žijících dětí.

Počet dětí v žádné skupině nerovná se ani počtu rodičů nelze tedy se ubrániti dojmu »vymírání«. Bertillon uvádí pro poměry francouzské charakteristický výrok belgického spisovatele Ludvíka Franka (str. 140.): »Vláda francouzská je komitét celiбатníků, spravující zemi, která se odlidňuje.«

Pro poměry holandské základní práci zůstává studie Stein-

¹⁾ Dr. Jacques Bertillon: »La dépopulation de la France«, str. 138 a 139.

Pozorujeme-li výši repartičních srážek v roce 1916, v němž nesrovnalosti nejmarkantněji vystupují, shledáváme, že berní společnosti největší poplatní síly obdržely jakousi prémii, a to hodně vysokou, v repartiční srážce dostupující někde až skoro 70⁰/₀, za to jedna berní společnost, v níž sazby ani nedostoupily předepsaného kontingentu, jejíž berní síla byla patrně*) velmi slabá, nejen neobdrží žádné srážky, ale ještě musí doplatiti na sazby 1⁰/₀ přírážku. Z toho vlastně plyne, že kontingenty jednotlivých berních společností jsou jen nepřirozenou brzdou, která zabraňuje, aby zdanění odpovídalo rozvoji hospodářských poměrů v okrese; neboť tam, kde okresy snesly by větší zdanění, zamezuje to, a kde okresy by potřebovaly úlevy, ještě berní břemeno zvětšuje!

Můžeme takový stav pokládati za přirozený a můžeme trvati na tom, aby takové zvrácené poměry byly zachovány i nadále?

Kontingent výdělkové daně jest výhodný jen pro úhrn poplatnictva, chrání poplatnictvo podrobené této dani jen jako celek, ale ne jednotlivé berní společnosti, nebo dokonce jednotlivce.

Jednotlivec jest chráněn proti nespravedlnosti ve zdanění ne kontingentem, nýbrž tím, když v zákoně jsou jasně a určitě stanoveny obě hlavní složky daně: základ vyměřovací a sazba daňová. Obě tyto složky, jak jsme viděli, při dani z výdělku scházejí! Jak jiné postavení má poplatník při dani z příjmu; při této dani jest pevně stanoveno, jakou daň zaplatí, kdo má určitý příjem; má-li někdo ryzí příjem 5000 K, ví, že dle § 172 zákona o os. d. přísluší na příjem ten dle 17. stupně daň 90 K. Při dani z výdělku této naprosté jistoty není; i když poplatník prokáže, že v živnosti docílil určitého výnosu, přece může mu komise dáti sazbu dle volného uvážení, může obdržeti dvojnásobnou a třeba i vícenásobnou sazbu než jeho konkurent v sousedním okrese. Jak veliké nesrovnalosti panují v praxi při ukládání sazeb výdělkové daně v poměru k výnosu vyšetřenému k dani z příjmu, ukáže tento příklad, jakých dalo by se uvésti nesčetné množství: poplatníci, jimž komise pro daň z příjmu odhadla příjem na 10.000 K, byli v jistém okrese zdaněni sazbami výdělkové daně 90, 100, 120, 140, 160, 200 a 280 K; jsou to difference snad příliš značné!

Těmto všem výše vyličeným nevýhodám by se předešlo, kdyby kontingentování jako překážka rovnoměrného zdanění vůbec se zrušilo a daň z výdělku ukládala se jako kvotová daň na základě ryzího výnosu dle mírně progresivních (recte regresivních) sazeb, které by počínaly nejvýše 1¹/₂⁰/₀ a neměly překročiti 3—4⁰/₀; výměra daně dala by se takto za účinné kontroly poplatníka samého; — a chtělo-li by se docílit zvláštní ochrany poplatnictva

Mitteln u. Wegen sucht, die sie der Lösung ihrer ungemein schwierigen Aufgabe näher bringen könnten.«

*) Při tom předpokládáme, jak výše praveno, že sazby ukládaly se aspoň přibližně dle stejných zásad jako v jiných okresech; že společnost, o níž se jedná, jest opravdu finančně slabá, dosvědčí jistě dostatečně, prozradím-li, že jedná se o okres v jižních Čechách.

metzova.²⁾ Použil v první řadě akce dotazníkové, jež však neuspokojila. Ze 150 profesorů 88 již překročilo 50. rok věku a má dohromady 336 dětí; tedy průměrem 3·82 na rodinu, kdežto rodiny, z nichž pocházeli otcové těchto dětí, čítaly 619 dětí; tedy průměr něco přes 7. Z onoho počtu 88 profesorů je 17 profesorů theologie. Pocházeli z rodin neobyčejně četných. Průměr u nich byl 8, nyní toliko 5 dětí na rodinu. Odpočítáme-li profesory theologie, je pro zbývajících 61 profesorů průměr 3·5. U 23 vynikajících učenců a umělců je průměr 2·6, u rodin vysokých státních úředníků a důstojníků je průměr 4·0 atd. Ze studie Steinmetzovy plyne, že s vyšší úrovní sociální klesá počet dětí a že generace nynější proti předchozí jeví rapidní pokles průměru dětí na jednotlivou rodinu připadajících. V práci Steinmetzově podán důkaz, že nejde o příčiny rázu fyziologického, nýbrž o vůli nemít dětí. Sledoval za tím účelem populaci tří generací v těchto rodinách a srovnával plodnost učenců nynějších s plodností učenců starších, jež však nestojí navzájem ve svazku příbuzenském.

Musíme připomenouti, že postup Steinmetzův není úplně správný. Steinmetz totiž zapomíná na vliv různých prostředí a povolání, neboť srovnání dovoleno je vlastně jen tam, kde běží o prostředí stejnorodé, totiž pokud jde o profesory z rodin profesorských, umělce z rodin uměleckých atd. Jinak srovnání taková nemají ceny, kterou jim Steinmetz přikládá.

Profesor columbijské university v Nov. Yorce Cattell zpracoval materiál týkající se rodinných poměrů 1000 učenců amerických. Průměrný počet dětí zůstavších na živu vypočítává pro jednotlivou rodinu na 1·6.

Omezíme však další zkoumání na stav úřednický, o nějž vlastně v našem thematu především jde. Již Bertillon³⁾ poukázal na to, že úředníci francouzští mají o mnoho méně dětí než ostatní Francouzi. Dle výpočtů Bergerových⁴⁾ (týká se toliko Pruska) kategorie E povolání, tedy hlavně úřednictvo, pohybuje se již úplně v systému dvou dětí; výjimku z toho činí toliko oddělení »církev«, »bohoslužba«, kde stále ještě na jedno manželství evangelických duchovních připadají 4 děti, ač již i zde jeví se silný úbytek.

Tedy zase nedostatek populace, ježto systém 2 dětí není s to udržeti příslušnou vrstvu na téže početním stavu, kdyby nebylo neustálého doplňování z tříd nižších.

Nejrozsáhlejší statistické šetření dosud provedené týká se mužských úředníků a podúředníků říšsko-německé pošty. Podnět k tomu vyšel z říšského sněmu v r. 1912 a v zasedání 1912—13

²⁾ R. Steinmetz: Der Nachwuchs der Begabten. Zeitschrift für Sozialwissenschaft VII. (1904.) Str. 1. a n.

³⁾ Bertillon, str. 294.

⁴⁾ Berger: »Untersuchungen über den Zusammenhang zwischen Beruf und Fruchtbarkeit« (Zeitschrift d. k. preuss. stat. Landesamts, 1913, str. 234).

výsledky předloženy plenu.⁵⁾ Statistika má dva díly. Prvý jedná o sňatcích, druhý o plodnosti manželské. V obou dílech činí se rozdíl mezi úředníky vyššími a nižšími a mezi podúředníky.⁶⁾

Zenatí, ovdovělí, rozvedení úředníci měli	vyšší úředníci procent	nižší úředníci procent	podúředníci procent
0 dítě	19·1	17·7	13·3
1 >	27·0	28·0	23·8
2 děti	29·7	27·4	23·7
3 >	14·8	14·9	15·5
4 >	6·0	6·5	9·6
5 dětí	2·1	3·0	6·0
6 a více dětí	1·3	2·5	8·1

4 dívky z úředníků vyšších má toliko 6⁰/₀, více než čtyři toliko 3·4⁰/₀! Největší procento připadá na dvě dívky — skoro 30⁰/₀. Téměř každý pátý vyšší úředník je bezdětný. Plodnost úředníků nižších a podúředníků jeví se vůči úředníkům vyšším mnohem příznivější, avšak 4 a více dětí má u kategorie druhé toliko 12⁰/₀, u kategorie třetí 23·7⁰/₀.

Vzhledem k tomu, že pro značnou část těchto úředníků období plodnosti není ještě ukončeno, obrací Schallmayer zřetel k ročníkům vyššího věku, aby průměrem těch let získal správnější měřítko. V letech 50—55 je ještě 18·2⁰/₀ bezdětných, 35·5⁰/₀ má více než 2 dívky a toliko 16·5⁰/₀ více než 3 dívky, takže průměrem připadá na jednu úřednickou rodinu (stáří 50—55 let) 2·1 dítě. Pro léta 55—60 vypadají příslušné výpočty takto: 13·9, 39·6, 18·5, 2·2. Na úředníky nižší připadá v téže věkové hranici 2·6 dětí, na podúředníky 3·9. Celkový průměr kategorie první obnáší 1·7, druhé 1·9 a třetí 2·4, tedy plodnost nízká, a Schallmayer označuje ji jako typickou pro veškeré úřednictvo říšsko-německé. Prvý oddíl statistiky poštovních a telegrafních úředníků říšsko-německých uvádí, že z počtu 3641 vyšších úředníků bylo svobodných 15·7⁰/₀, ze 46.924 úředníků nižších 12·3⁰/₀ a ze 92.421 podúředníků jen 3·6⁰/₀. Ve věku 30—35 let bylo z vyšších úředníků svobodno 32·8⁰/₀, nižších úředníků 22·7, podúředníků 17·9. Pro věk 60—65 obdržíme data 2·3, 4·1, 0·8. Platí-li vůbec zásada, že úřednictvo, intelligence uzavírá sňatky ve věku poměrně pozdním, platí to měrou zvýšenou o vyšším úřednictvu. Že za pozdního sňatku nelze očekávat větší plodnost, rozumí se už vlastně samo sebou. Ale tento výklad nevysvětluje ještě vše a musí se uplatňovati ještě i momenty jiné.

Jaké jsou v tom směru poměry v Čechách, vyčteme z výsledku posledního sčítání dle povolání (r. 1910). Nás zajímá jen

⁵⁾ »Statistik über den Haus- und Familienstand und über die Kinderzahl der männlichen Beamten und Unterbeamten der Reichs-Post- und Telegrafverwaltung«, Nr. 703 der »Reichstagsdrucksachen«, 13. Legislaturperiode, 1. Session 1912—13.

⁶⁾ Dr. W. Schallmayer: Beamtentum und Volksvermehrung v časopise »Das neue Deutschland«, roč. IV. č. 17.—22., str. 199.

skupina D, zahrnující státní i soukromé úřednictvo atd. V žádné jiné skupině, jichž užívá statistika ke třídění povolání (A: zemědělství, B: průmysl, C: obchod a doprava), není počet dítek tak nízký jako ve skupině D! Srovnáváme-li poměry české a německé pro léta 1900 a 1910, najdeme, že »příslušníci bez vlastního hlavního povolání« vyjímají se takto:

	Němci na 1000 obyvatel	Češi
r. 1900	350	328
r. 1910	340	318

Nejde v našem případě ani tak o úbytek (ten v jiných skupinách jeví se mnohem nápadněji), jako o nízká čísla vůbec, zejm. pak nízkou číslici u Čechů. Co tato data znamenají pro vývoj populačních poměrů, pokusím se vysvětliti jiným přehledem.

Z 1000 osob v povolání činných počítalo se ve skupině D:

	Němci	Češi
r. 1900	138	143
r. 1910	154	159

Skupina D zaznamenává tedy vzrůst na straně české i německé. Vzhledem k tomu, že vyznačuje se tato kategorie nízkou populací proti skupinám jiným, přirozeno, že jejím vzrůstem celková číslice natalitní bude stlačována ještě silněji než dosud. Nižší populace na straně české ve skupině D dá se vysvětliti celkovou situací hospodářskou v poměru Čechů a Němců.

Tím dostáváme se k zodpovězení otázky, co je příčinou nízké populace vrstev inteligentních? Všimněme si především tabulky, kterou vyjímám z Haycrafta.⁷⁾ Průměrný věk při sňatku:

Zaměstnání	Ženich	Nevěsta
Horníci	24·06	22·46
Textilní dělníci	24·38	23·43
Ševci, krejčí	24·92	24·31
Řemeslníci	25·35	23·70
Nádeníci	25·56	23·66
Obchodní písaři	26·25	24·43
Kupci, příručí	26·67	24·22
Sedláci a jich synové	29·23	26·91
Třídy úřednické a neodvislé	31·22	26·40

Čím vyšší sociální úroveň, tím pozdější sňatek — to je resultát, jež každý z tabulky vyčte. Třídy úřednické a jiné, jim na roveň postavené, stojí v čele. Údaje Haycraftovy vztahují se však na poměry anglické a to mohlo by snad vzbudit domněnku, že ve střední Evropě nalezneme poměry jiné.

Fireks⁸⁾ vypočítal průměrný věk při sňatku pro léta 1881 až 1886 (platí toliko pro Prusko): V čele stojí opětně stav úřednický, s průměrem 33·41, řadu uzavírají opětně horníci s průměrem 27·57. Fireks rozlišuje vedle průměru státního ještě průměr

⁷⁾ J. B. Haycraft: Přírodní výběr, 1900, str. 115.

⁸⁾ Fireks: Bevölkerungslehre und Bevölkerungspolitik, 1898, str. 227 a n.

pro města a venkov, ale pro naše šetření průměr státní dostačuje. Sňatky ve vyšším věku mohou nám tedy leccos vysvětlit, ale jak už jsme dříve podotkli, nedostačují k uspokojivému zodpovězení otázky námi nahoře položené.

Se zvláštní zálibou někteří badatelé chtějí spatřovati zrno pravdy v theorii Spencerově, s kterou souhlasí mimo jiné i Candolle a Jacoby,⁹⁾ že totiž namáhavá, vysilující práce mozková snižuje schopnost puďu rozmnořovacího. Theorie Spencerova zdá se Schallmayerovi příliš svůdná, aby se jí mohl zřici; nepřijímá jí sice v plném rozsahu, ale také se jí nevzdává, nalézá na ní přece zrno pravdy a obrací se z toho důvodu proti nesmyslnému duševnímu přetěžování žactva na středních školách.

Schallmayer dovolává se Fahlbecka, jenž v nápadném vymírání švédské šlechty domnívá se spatřovati známky degenerace, totiž v té formě, že přechod z nižšího stupně kulturního k vyššímu má u mnohých za následek degeneraci puďu rozmnořovacího. Uvedeme z knihy Fahlbeckovy příslušné citáty. »Většina rodů vymírá před čtvrtým členem, počítajíc od doby vystoupení jich jakožto rodů historických, buď protože jsou tak malé, že padají za oběť nahodilým neštěstím, nebo protože nedovedou vydržeti přeměnu z nižší kultury do vyšší, nýbrž propadají degeneraci.«¹⁰⁾

»Jiný psychiatr, Mandsley, hájí horlivě větu, že vysoko vyspělý život nervový a velká činnost mozková působí ničivě, nikoliv sice na individuum samo, avšak na potomstvo. Neboť to je zvláštní při tomto druhu degenerace, že se projevuje toliko co do reprodukce.«¹¹⁾ Proti tomu správné stanovisko zaujal Wolf¹²⁾ poukazem na to, že úbytek porodů týká se netoliko vrstev odkázaných na práci mozkovou, nýbrž i nejširších vrstev dělnických. Tím, že nejširší vrstvy lidové strženy byly do proudu ideí novomalthusianistických, úbytek porodů stává se zjevem hromadným a dodává otázce populační dnešního významu.

Avšak na jiném místě podává Fahlbeck výklad — třeba jen pro určitou skupinu —, kterým vystihuje podstatu otázky. Fahlbeck podrobil šetření rodinné poměry profesorů na obou universitách švédských a vyšších učilištích. Šetření týkalo se celkem rodinných poměrů 178 universitních profesorů se 442 dětmi a 793 rodin jiných učitelů s 1918 dětmi. V prvním případě je tedy průměr 2·48, v druhém 2·42. Výsledek šetření podává Fahlbeck v přehledné tabulce:¹³⁾

⁹⁾ Dr. Wilhelm Schallmayer: Vererbung und Auslese in ihrer soziologischen und politischen Bedeutung. 1910, str. 233.

¹⁰⁾ Pontus E. Fahlbeck: Der Adel Schwedens (und Finnlands). Eine demographische Studie, 1908, str. 162.

¹¹⁾ Fahlbeck, str. 167.

¹²⁾ Dr. Julius Wolf: Der Geburtenrückgang, 1912, str. 29.

¹³⁾ Fahlbeck, str. 255.

Plodnost učitelského stavu.

	Doba manželství:						
Let	0—2	2—5	5—10	10—15	15—20	20—25	25—?
Počet rodin . .	62	118	154	155	133	119	205
» dětí . .	7	109	259	365	386	364	816
Průměr dětí . .	0·11	0·92	1·68	2·35	2·9	3·06	3·98

Vzhledem k tomu, co jsme citovali z Fahlbecka, překvapí každého, čím Fahlbeck v tomto případě vysvětluje nízkou plodnost universitních profesorů a učitelstva na jiných vyšších ústavech: »Tuto nízkou plodnost sotva lze vykládati jinak než jako projev . . . regulování počtu dětí. Je to zároveň výmluvná ilustrace ke skrovnému důchodu a špatnému hospodářskému postavení této třídy úřednické. Neboť kde je kus chleba tak odměřený jako u učitelů vyšších učilišť a částečně na universitě, může se státi povinností stříci se početných rodin.« Fahlbeck mluví tedy o nepříznivé hospodářské situaci nejen učitelstva, nýbrž úřednictva vůbec. Jsou snad poměry v Německu nebo Rakousku-Uhersku lepší?

O poměrech německého úřednictva vyšel nedávno spisek z pera dr. Mosta.¹⁴⁾ Autor dokazuje úpadek stavu úřednického. Státní úřednictvo hospodářsky i sociálně zatlačeno jinými kruhy, hlavně průmyslem a obchodem, význam jeho podstatně klesl. Nízká populace státního úřednictva je dle Mosta výronem stísněné situace hospodářské. Most zkoumá populaci 393 ženatých vyšších úředníků (státních i komunálních) a dospívá k závěru:¹⁵⁾

0 dítě	93	5—6 dětí	35
1—2 děti	155	7—9 »	6
3—4 »	103	10 a více dětí	1

Příjmy státních úředníků stoupaly sice také, ale nikoliv rovnoměrně se zdražováním životních potřeb a s příjmy vrstev jiných. Most uvádí několik rodinných rozpočtů na doklad, jakého umění je třeba, aby z dosavadního platu mohly býti hrazeny běžné výdaje. Dovolává se nápravy, nemá-li státu vzejíti ještě větší újma než dosud.¹⁶⁾

O poměrech státních úředníků v Rakousku pokusil jsem se podat nárys ve »Věstníku čes. profesorů« roč. XXIV. č. 6. 1917, str. 177 a n.¹⁷⁾ Uveřejnil jsem populační statistiku z kruhů profesorských, týkající se 300 rodin. Počítáno nejméně s 10letým trváním manželství. Výsledek byl tento: 48 rodin mělo 3 nebo více dětí, 161 dvě děti, 91 toliko 1 dítě. 300 rodin profesorských vykazuje celkovou populaci 638 dětí, tedy průměrem na 1 rodinu připadá 2·13! Ovšem nejsou zde započítány rodiny bezdětné, takže tím paralysována je poněkud námitka, že statistika

¹⁴⁾ Dr. Otto Most: »Zur Wirtschafts- und Sozialstatistik der höheren Beamten in Preussen,« 1916.

¹⁵⁾ Most, str. 32.

¹⁶⁾ Most, str. 19.

¹⁷⁾ Karel Andrlé: »Postavení státního úřednictva«.

dotyčná je jen kusá, neúplná, a že snad statistika celková poskytně číslo větší. Myslím, že celkový výsledek nedozná velké změny.

V řadě případů mně přístupnějších sledoval jsem rozdíl populace generace nynější s generací předchozí. (Ovšem prostředí nestejnorodého!) Ukázal se téměř vesměs rapidní pokles populace, někde rozměrů značných, tak na př. profesor z rodiny 8členné má toliko 1 dítě. Ale to vytýkám jako výjimku, jelikož výsledek mého šetření jinak ukazuje, že osoby pocházející z rodin četnějších mají vyvinutější rodinný smysl a zpravidla větší počet dětí (třebas tento zůstával za počtem generace dřívější), kdežto osoby z rodin méně četnějších, kde byli nejvíce dva sourozenci, případně jenom sám, propadají zase vesměs systému 1—2 dětí. To je pozorování velmi zajímavé, ježto poukazuje zřejmě na velký škodlivý vliv systému dvou či jednoho dítěte. V případě výjimečném, o němž jsem se zmínil, jde o rodinu chudou, v níž syn profesor podporuje nyní rodiče a několik sourozenců. Aby mohl dostáti závazkům k rodičům a sourozencům, omezuje vlastní rodinu.

Není tak těžko dopátrati se příčin tohoto zjevu. Jde tu v první řadě o hospodářskou tíseň.¹⁸⁾ Pokládám hospodářský moment za nejsilnější faktor populační otázky vůbec. Uplatňuje se stejně u národů přírodních, necivilisovaných, jako u národů na nejvyšším stupni civilisace. Ethnologie poskytuje nám k tomu spousty dokladů. Civilisace pak moment hospodářský rozvíjí ještě v řadu dalších složek, z nichž na prvním místě bych vytknul cit zodpovědnosti. Ten je možný jen u národů vyspělých.

Pravíme-li, že moment hospodářský je klíčem k řešení problému populačního, neznamená to, že jedine tímto chceme řešiti celý komplex otázek.¹⁹⁾ Nejjistější způsob vedoucí k řešení otázky populační je vyšetřování v jednotlivých stavech, povoláních, tedy napřed skupinách menších, sociálně odlišných. Jedině tak bude nám umožněno proniknouti k jádru věci a sestaviti z různobarevné mozaiky celkový obraz národní situace, mající též základní tón: úbytek porodů ve všech vrstvách.

Ukáže se dále, že spád není všude stejný, ani příčina táž. Vyjde na jevo, že pro určité kruhy je hrubý egoismus tím, čím pro jiné byla hospodářská tíseň.²⁰⁾ Ten však je už dokladem

¹⁸⁾ Řadu dokladů pro to podal jsem ve jmenovaném článku a upouštím tudíž od jejich opakování. Připomenul jsem ještě, že to, co řečeno bylo o stavu profesorském, dá se stejně aplikovati na celý stav úřednický.

¹⁹⁾ Vytýkáme-li s důrazem moment hospodářský, nemá býti řečeno, že náprava může spočívat jen v účinných prostředcích rázu hospodářského. Tím by sice zlo z největší části účinně bylo potíráno, avšak ne ještě v plném rozsahu. Opatření rázu ethického a j. budou neméně nutna jako opatření povahy hospodářské.

²⁰⁾ Uvádíme-li hospodářskou tíseň jako základního činitele v otázce populační, není to v nijakém odporu se známým úkazem, že právě třídy nejchudší, nejnižší postavené, mají nejsilnější populaci. Nutno rozeznávati tíseň absolutní a relativní, a jak je přirozeno, spolurozhoduje při tom i stupeň

pokročilejšího stadia ve vývoji otázky populační, znamená opravdu zeslabení smyslu pro rodinný život, bezohledné uplatňování vlastního já, ať už se tak děje tím způsobem, že vyhýbají se jednotlivci sňatku, nebo že omezují se na jedno dítě.

Kořen, základ, z něhož problém populační vyrůstá, vidím tedy v momentu hospodářském. U národů přírodních teprve tíseň absolutní vynucuje si určitá omezení ve stavu obyvatelstva, u národů civilisovanějších dostačí k tomu tíseň relativní. Liší se člověk moderní od dítěte přírody přece tím, že nejen jí, ale také žije, kulturně žije a chce žít, a že dle svého založení individuálního chce bráti podíl na vymoženostech kultury, vlastně podle názoru, jak se vyvinul, bráti musí, nemá-li platiti za barbara.

V hospodářské situaci úřednictva spatřuji doklad pro to, jak člověk kulturní musí zápasit, aby dal kultuře, co jejího jest, a přece aby zůstal na oné basi, jež je bezpečným podkladem života státního, života národů — život rodinný. Je to zápas: napřed ustupují do pozadí nároky na to, co život kulturní přináší; avšak je určitá mez, pod kterou jíti nelze, zejména chtějí-li rodiče zabezpečit i svým dětem podíl na bohatém životě kulturním, chtějí-li zabezpečit dětem svým aspoň to postavení, jež mají, ne-li lepší. Tedy: »sociální kapilarita«, jak to pěkně vyslovil Dumont. A poněvadž prostředky finanční stojí v odporu s takovými snahami, omezuje rodina počet svých členů.

Jde tedy především o to, smířit tyto požadavky, onen hlad po kultuře, s požadavky života rodinného, a to jest právě v budoucnosti úkolem politiky populační. Nepodaří-li se záhy ono vyrovnání, pak úbytek porodů, zachvacující vždy širší a širší okruh obyvatelstva, může mít následky opravdu katastrofální pro národ i stát.

Nemyslím, že nároky české inteligence šly²¹⁾ by do nekonečna a že správná úprava finanční nedovedla by ukojit onen hlad po kultuře. Musím však podotknouti, že tyto řádky psány jsou se vztahem na střední stavy, že nemluví zde o úbytku porodů ve vrstvách nejnižších,²²⁾ právě tak jako moje řádky ne-

vzdělání. Není jen tak nahodilé, že s procentem analfabetů stoupá i populace, jak mnohonásobně bylo již prokázáno a jak ostatně nás poučují i poměry u nás. Než všechny známky nasvědčují tomu, že i zde nastává obrát, že již i tyto vrstvy uvědomují si hlavní příčinu své bídě, že počet dítek neodpovídá jejich hospodářské situaci — a z tohoto poznání nejnižších vrstev hrozí katastrofální následky pro příští vývoj populace.

²¹⁾ Oblíbenou námitkou bývá, že pojem relativní nouze je velmi neurčitý, těžko ohraničitelný, a že konec konců i s další úpravou platů budou se i požadavky dále zvyšovati. Jednotlivě je na tom něco pravdy, ale nikoli všeobecně — námitka podobná rozhodně přestřeluje a je to ostatně laciný důvod, jak zbavit se nepříjemné skutečnosti.

²²⁾ K ubývání porodů ve vrstvách dělnických bude zapotřebí zaujmouti správnější stanovisko, než jak se dosud děje. Lid není vlastním vinníkem, je toliko svedeným, a to se šmahem přehlíží. A pak ještě jedna věc: jak je tomu ještě dávno, co zástupy dětí z třídy proletariátu považovány jen za zbytečnou přítěž, zatěžující rozpočet obcí i dobročinných korporací?

mohou se týkati oněch »desetitisíců hořejších«, kteří oplývajíce statky pozemskými vštěpují mravy vysokých vrstev francouzských na půdu naší vlasti. Zde jistě egoismus, požívačnost, nechť k dětem a j. slaví triumfy.

Doba je velmi vážná, ba dokonce vážnější, než se tuší. Úbytek porodů zastavit není v moci žádného státního nařízení nebo opatření, byť sebe duchaplnějšího.

Musíme si tedy býti vědomi, oč se jedná: o zmírnění úbytku porodů. Jak dalece se to podaří, je otázkou let nejbližších. Mám dojem, že až dosud lze úbytek porodů ve stavu úřednickém vykládati individualisticky, a v tom spatřuji právě podstatný rozdíl od poměrů francouzských, kde bych již dal přednost výkladu sociálnímu, že totiž proniká vliv prostředí. Ve Francii už se stalo zvykem, modou, v určitých vrstvách míti 1, nejvýše 2 děti, opačný případ byl by kvitován s jakýmsi útrpným úsměvem! Ve ztížených poměrech hospodářských po válce skrývá se velmi vážné nebezpečí, že i naše střední vrstvy, tedy také stav úřednický, octnou se pod vlivem prostředí. Tomu hledět zabránit bude úkolem rozumně prováděné politiky populační.

Přesvědčení, že hospodářský činitel je rozhodující v otázce populační, nabývá vždy více půdy, jistě jen na prospěch věci samé. Výrazným projevem toho jest práce A. Theilhabera: *Das sterile Berlin* (1913). Theilhaber ještě v práci předchozí²³⁾ stál na stanovisku zcela jiném; moment náboženský, respektive úpadek citu náboženského, beznáboženství atd. zdál se mu dominujícím bodem v otázce populační. Hlubší zkoumání příčin ukázalo mu, co musí býti základem, východiskem při řešení problému populačního. Poznáním, že každé dítě stalo se dnes hospodářským problémem, přiblížili jsme se podstatně zdárnému řešení otázky. Co jiného vlastně znamenají návrhy na podporu rodin s více dětmi, návrhy na odměnu za každé dítě, na podporu v době mateřství atd. Kdyby právě z tohoto přesvědčení nevycházely všechny ony návrhy, pak bychom musili souhlasiti s názorem zastávaným v kruzích žen, že každá odměna mateřství je urážkou, ponížením žen, kupováním duší.

Jsmé stále svědky, jak už i v parlamentech otázka populační nalézá silnou ozvěnu, a to jak u poslanců, tak i u vlády. Na př. v pruské sněmovně 23. a 24. května 1916 při debatě o dani z příjmu, zdanění neženatých a daňových úlevách pro rodiny s více dětmi prohlásil zástupce centra poslanec Hess otázku úpravy platů úřednických za integrující součástku politiky populační, od níž závisí budoucnost německého národa.

Horlivým průkopníkem za zlepšení hospodářské situace státních úředníků v Prusku je minist. rada Thiel. Usiluje již delší dobu o udělení přídavků na děti (příspěvků vychovávacích) a

²³⁾ Dr. Felix A. Theilhaber: »Der Untergang der deutschen Juden«.

odmítá zásadu stejný plat za stejnou službu, zásadu, jež byla hlavní námitkou proti zavedení příspěvků vychovávacích.²⁴⁾ Jmenovitě válka uplatňuje zásadu, že kdo má děti, plní tím svoji státoobčanskou povinnost vůči státu a stát zase naopak je tím zavázán takové rodině. Tím doznává vzájemný poměr mezi státem a občanem důležité změny, jež proráží zásadu dosud dominující, že stát je povinen platit své úředníky toliko za výkon služební. Ovšem ohledy na velké finanční zatížení jsou dosud brzdou, i když jinak vláda uznává plnou oprávněnost podobných požadavků.

Bavorské ministerstvo železnic vypracovalo projekt, dle něhož pro 52.000 železničních úředníků a zaměstnanců bude zřízena nucená pojišťovací pokladna, z níž za podpory státu vyplácen bude všem rodinám příspěvek vychovávací pro třetí a každé následující dítě ve výši 100—200 M. V uherském parlamentě oposice v září 1916 podala návrh na úlevu v daních pro rodiny s více dětmi a zdanění rodin bezdětných. Méně známou věcí je, že v Uhrách vláda již zavedla příspěvky na děti pro rodiny úředníků. Zákon ze dne 12. června 1912 stanoví, že vyšší úředníci obdrží na prvé dítě 200 K roční podpory, na druhé 400 K a na třetí 600 K ročně, nižším úředníkům vyplácena bude polovice příslušné sumy. Přídavek u vyšších úředníků zůstává v platnosti až do 24. roku, u nižších úředníků až do 16. roku. Úhrada vyžaduje ročně asi 30 mil. korun.²⁵⁾ »Německá společnost pro politiku populační«, k jejímuž utvoření dal podnět prof. berlínské university J. Wolf (je zároveň jejím předsedou), vytkla si mimo jiné za cíl domáhati se reformy platu úřednického. Vezmeme knihu kteréhokoliv autora, pojednávající o otázce populační, téměř všichni staví do popředí otázku úřednickou.

Hnutí, které zapustilo v Německu už hluboko kořeny a neušlo pozornosti vlády pruské²⁶⁾ a bavorské, nemůže zůstat bez ohlasu ani v poměrech našich, tím spíše, když i rakouská vláda²⁷⁾ projevovala zvýšený zájem o otázky politiky populační.

²⁴⁾ Viz o tom »Das neue Deutschland«, roč. IV. č. 17.—22.: Dr. Julius Pierstorff: »Erziehungsgelder als Mittel der Bevölkerungspolitik«, str. 203.

²⁵⁾ Dr. A. Grotjahn: »Geburten-Rückgang und Geburten-Regelung«, 1914, str. 335.

²⁶⁾ Na podnět pruského ministra vnitra šl. Loebella svolána byla před nedlouhou dobou anketa, jež obírala se velmi podrobně řadou otázek příští politiky populační. Rozhodnutí ponecháno až po válce.

²⁷⁾ Rakouská vláda brala živou účast na německo-rakouském sjezdu pro blaho lidu, konaném ve dnech 12.—13. března 1916 ve Vídni. Přítomen byl mimo jiné ministr vnitra, ministr kultu a vyučování, vídeňský kardinál, prezident sněmovny poslanecké, řada poslanců atd. Z podnětu pražského místopředsedy konána byla v únoru 1917 v zasedací sni pražského místopředsedství porada za účasti kruhů odborných o ubývání porodů v Čechách.

